

ПРОЕКТНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ І ОСНОВНОЇ ШКІЛ

Стаття присвячена розробці стратегічних напрямів розвитку загальноосвітнього навчального закладу I-II ступенів, який в умовах упровадження профільного навчання стане основним осередком культури та освіти в сільській місцевості.

Об'єктом дослідження обрано загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів, який відповідно до освітніх рівнів забезпечує початкову загальну і базову середню освіту. Означений вибір визначається тим, що в системі освіти передбачається реструктуризація загальноосвітніх навчальних закладів, обумовлена упровадженням профільного навчання у старшу школу.

Як свідчить освітня практика, профільне навчання – трудомісткий педагогічний процес, який супроводжува- тиметься низкою управлінських проблем, таких, як:

1. Установлення нормативів бюджетного фінансування старшої школи.
2. Фінансування витрат на організацію навчально-методичного забезпечення профільного навчання.
3. Удосконалення кваліфікації вчителів старшої школи, їх перепідготовка.
3. Координація дій учасників навчально-виховного процесу у руслі вимог щодо реалізації концепції профі- льного навчання.
4. Розробка критеріїв оцінювання діяльності старшої школи з метою забезпечення належного контролю за реалізацією концепції профільного навчання.

Враховуючи той факт, що освітня система фінансується за залишковим принципом, впровадження профі- льного навчання в старшій школі буде досить проблематичним. Сьогодні, як свідчать результати дослідження, кожен третій керівник загальноосвітнього навчального закладу в силу об'єктивних причин уникає коментарів, коли йдеться про реалізацію означеного процесу. Це означає, що кожен третій керівник закладу освіти не гото- вий взяти на себе відповідальність за ефективне впровадження профільного навчання в старшій школі. Саме ця "неготовність" може викликати досить помітний перерозподіл кількісного показника наявності загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів на користь початкової та основної шкіл – загальноосвітнього навчального закладу I-II ступенів.

Аналіз статистичного бюлетеня Державного комітету статистики України за 2001 – 2002 рр., який фіксує наявність середніх закладів освіти, /відповідно до статті 36 "Середні заклади освіти", Р. III, Закону України Про Освіту №1060-XII від 29. 05. 91 р., введений у дію Постановою Верховної Ради № 1144 – XII від 04. 06. 91 р. "Основним видом середніх закладів освіти є загальноосвітня школа трьох ступенів: перший – початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, другий – основна школа, що забезпечує базову середню освіту, третій – старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту" (1, 14) / показав, що кількість загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів як у містах, так і в селах на початок 2003 року у порівнянні з 2001-им і 2002- им роками значно збільшилася. Для порівняння наведемо такі дані:

Тип ЗНЗ	роки	всього	місто	село
ЗНЗ I ступеня	2001	2.500	172	2.328
	2002	2.440	161	2.279
	2003	3.046	179	2.867

Тип ЗНЗ	роки	всього	місто	село
ЗНЗ II ступенів	2001	5.692	641	5.051
	2002	5.604	604	5.000
	2003	6.063	695	5.368

Статистичні дані підтверджують наші припущення стосовно того, що намічена тенденція закріпиться у най- ближчі десять років у зв'язку з масовою профілізацією старшої школи – загальноосвітнього навчального закла- ду III ступеня "... з профільним спрямуванням навчання" [1:53].

Метою дослідження є проектування розвитку початкової і основної шкіл у контексті масової профілізації старшої школи /відповідно до Закону України Про загальну середню освіту № 651 – XIV від 13. 05. 99 р. зазна- чені заклади освіти можуть функціонувати разом або самостійно, як "... різні типи загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів" / [1:53].

У контексті заявленого варто відмітити, що проектування розвитку початкової і основної шкіл стримується нерозробленістю існуючих педагогічних систем і критеріїв їх оцінювання. При проектуванні розвитку початко- вої і основної шкіл – загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів можна скористатися теоретико- методичними положеннями, які відображають процес проектування освітніх (педагогічних) систем 12-річної школи:

1. Проектування в освіті є розвиненою, культурною формою інноваційної діяльності, яку не можна звести ні до оновлення (відновлення старого), ні до нововведень (упровадження нового).

2. Проектування освітніх педагогічних систем обумовлені змінами, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Проектуванням називають: процес створення проекту; вид діяльності, який є початком змін у штучному середовищі; вид діяльності, спрямований на здійснення змін у навчальному середовищі; важливий компонент способу життєдіяльності.

3. У науковій літературі педагогічне проектування розглядається як комплексна задача, розв'язання якої здійснюється з урахуванням соціокультурного контексту проблеми, в якій взаємодіють і взаємодоповнюють один одного соціально-культурні, психолого-педагогічні, техніко-технологічні, організаційно-управлінські аспекти.

4. Проектування освітніх систем обумовлюється відбором способу усвідомлення зв'язку минулого, сучасного й майбутнього та його конструктивної форми.

5. Процес проектування охоплює освітні системи різних рівнів (регіональні, муніципальні), педагогічні технології, зміст освіти, управління педагогічним процесом, планування і контроль за розвитком закладів середньої освіти і може здійснюватися за такими напрямками: проекти в галузі фінансування закладів середньої освіти і управління ними; проекти з організації і функціонування закладів освіти; проекти з розробки змісту освіти; проекти з освітніх технологій, форм і методів навчання; проекти зі структурування системи навчально-виховного-процесу. За таких умов освітньою системою можна вважати і черговий урок, і реорганізацію ЗНЗ в гімназію, і розвиток освіти в Україні.

При проектуванні розвитку початкової і основної шкіл суб'єкти освітньої діяльності мають враховувати такі особливості педагогічних систем:

1. Структурні елементи педагогічних систем найбільш чутливі до змін, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Щоб привести систему освіти у відповідність до вимог суспільства, необхідно внести зміни в такі її структурні елементи, як: цілі, заради яких вона створюється; знання, які є засобом реалізації очікуваних цілей; засоби комунікації; учні; педагоги.

2. Процес проектування освітніх систем складається з двох етапів: визначення структури моделі, її об'єктів і дій; збір даних, які окреслюють цінність атрибутів і зв'язків, пов'язаних з діями. Як правило, дієвість педагогічної системи характеризують її функціональні елементи: аналітичний, практичний, конструктивний, комунікативний, організаторський (К. Дурай-Новакова).

3. Оскільки освітні системи є складними, для їх проектування слід вибрати: рівні, на яких вони організовані; головний рівень у загальній ієрархії систем; ключові елементи і цілі систем; способи контролю на різних рівнях; зв'язки між системами; ступінь відкритості (замкнутості) систем.

4. Система – це збір упорядкованих елементів і зв'язків між ними, який виконує цілісні функції і має такі атрибути, яких не мають його елементи. Одним з принципових формально-методичних положень системної концепції є те, що розглядає освіту як окреслений відносно уклад елементів, залежностей і зв'язків між ними в конкретному часі і просторі, в своєрідний, тільки для себе значущий спосіб (У. Новацька).

5. Система – це збір взаємозалежних між собою елементів, що створюють цілісність, яка виділяється з даного оточення (середовища); – це комплекс елементів, які знаходяться у взаємній інтеракції (К. Дурай-Новакова).

6. В епістолістичному сенсі поняття "система" розглядають як збір чи сукупність таких пов'язаних між собою елементів, що творять єдність чи цілісність (В. Гаспарски).

7. Ознаками системного поняття, які його характеризують є: холізм – розгляд явищ як цілісності; комплексність – виявлення внутрішніх зв'язків, які характеризують освітні (педагогічні) явища і процеси; есенціалізм – системний опис проблемної ситуації як конкретний випадок опису даного явища; структуралізм – окреслення властивостей явищ і процесів, що розглядаються на основі властивостей їх структури, яка трактується як інтегруюча і незмінна; контекстовість – розгляд освітніх (педагогічних) систем з погляду на їх місце серед інших соціальних систем; темологізм – розгляд педагогічних явищ і процесів як цілісно зорієнтованих (П. Сенкевич);

8. Системний підхід до вивчення педагогічних явищ і процесів передбачає мислення моделями і характеризується мисленням про моделі. *Модель* – це образ системи, який уточнює її структуру.

9. Так як системи освіти є складними системами, для їх проектування слід вибрати: рівні, на яких організовані освітні (педагогічні) системи; головний рівень у загальній ієрархії систем; ключові елементи систем; цілі систем; входи і виходи систем; способи контролю на різних рівнях; зв'язки між системами; ступінь відкритості (замкнутості) систем. Сучасні освітні (педагогічні) системи організовані на чотирьох рівнях: на інституційному рівні (громадськість об'єднується і співпрацює з адміністрацією школи (інституції)); на адміністративному рівні (реалізуються рішення, прийняті на інституційному рівні); на рівні навчання (навчально-виховна система); на рівні навчання через досвід (партнерство має велике значення в ієрархії системної освіти) (Б.Н. Банатти).

10. Освітні системи є об'єктом діяльності учасників навчально-виховного процесу. Щоб створити конкретний об'єкт, необхідно закласти в нього принцип дії. За цієї обставини, проектування освітніх систем здійснюється за умови, коли воно є компонентом практичної педагогічної діяльності.

11. Теоретичним і практичним підґрунтям проектування освітніх систем 12-річної школи є проектно-технологічний тип організаційної культури діяльності її учасників. Дієвим інструментом методології проектно-технологічного типу організаційної культури діяльності виступає проектно-технологічна діяльність.

12. Проектно-технологічна діяльність – це діяльність, що включає стадію технологічної підготовки проекту. Вона полягає у підготовці проектної документації, необхідного обладнання і програмного забезпечення. У процесі проектно-технологічної діяльності дії суб'єктів систем алгоритмізуються (операції мислення стають керовані і виконуються усвідомлено).

13. Для проектно-технологічної діяльності суб'єктів освітніх систем 12-річної школи інваріантною є група умов (мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні).

Вивчення заявленої проблеми здійснювалося на базі середніх закладів освіти Шосткінського району Сумської області за участю начальника відділу освіти – Петренко Світлани Євгенівни, головних спеціалістів, методистів районного методичного кабінету і директорського корпусу.

Станом на 26 квітня 2004 року у районі працює вісімнадцять закладів освіти, з них:

загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів – 13;

загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів – 4;

загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня – 1.

Розвиток загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів на рівні відділу освіти є важливою проблемою, пов'язаною зі збереженням цієї установи. Як свідчить освітня практика, успішний розвиток цього типу закладу освіти передбачає організацію діяльності педагогічного колективу (комплектування і розстановку педагогічних кадрів; розподіл навантаження та обов'язків між учителями).

Окремо зупинимося на організації роботи загальноосвітніх навчальних закладів над науково-методичною проблемою, яка у повній мірі віддзеркалює організаційну культуру їх діяльності. У цьому контексті досить аргументованим є висновок освітян Шосткінського району Сумської області: в умовах розбудови національної школи організація творчої, дієвої і результативної методичної роботи є одним із пріоритетних аспектів управління навчально-виховним процесом.

Аналіз організаційної культури діяльності загальноосвітніх навчальних закладів показав, що в них досить успішно реалізуються принципи організації методичної роботи (цілеспрямованості, комплексності, послідовності і перспективності), на науковій основі здійснюється системно-структурний підхід до вдосконалення і розвитку професійної майстерності вчителя. Проблема планування, організації і контролю за діяльністю педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів досить успішно вирішується і на внутрішньошкільному рівні. Вибір науково-методичної проблеми визначається можливостями кожної конкретної школи, інтересами і запитам учасників навчально-виховної роботи. Організаторські, методичні та прогнозуючі функції методичних об'єднань учителів спрямовуються на організацію методичної роботи з педагогічними кадрами. Так, наприклад:

Богданівська загальноосвітня школа I-III ступенів. Педагогічний колектив у складі 18 осіб, який очолює Кудрявець Ніна Іванівна, працює над проблемою: "Підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом диференціації та впровадження сучасних інноваційних технологій" і відповідно до освітніх рівнів забезпечує початкову загальну, базову середню та повну загальну середню освіту ста п'ятнадцяти учням.

Вовненська загальноосвітня школа I-III ступенів (директор – Бохан Леонід Миколайович) успішно втілює в освітню практику основні концептуальні положення програми "Обдарована дитина", оптимально використовуючи можливості сільської школи для розвитку обдарованої особистості. Сімдесят два вихованці цього закладу освіти відчувають постійну турботу з боку адміністрації школи і шістнадцяти педагогічних працівників, які з почуттям громадянської відповідальності ставляться до своїх професійних обов'язків.

Вороніжська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 ім. П. О. Куліша (директор – Кихней Надія Іванівна). 49 педагогічних працівників працює над підвищенням результативності навчання і виховання 679 учнів шляхом використання досягнень сучасної педагогічної науки. Заклад освіти (упродовж трьох останніх років) забезпечує поглиблене вивчення української мови і літератури, англійської мови, інформатики серед учнів 1-А, 2-А, 3-А класів. З учнями 5-7-их класів проводяться факультативні заняття з художньої культури.

Глазовська загальноосвітня школа I-III ступенів відповідно до освітніх рівнів забезпечує освіту 57 учням. Керівництво педагогічним колективом (18 осіб) здійснює Рогова Валентина Ростиславівна. Учасники освітньої діяльності вчать демократії шляхом активізації пізнавальних інтересів учнів, забезпечуючи цим самим демократизацію функціонального устрою закладу освіти.

Івотська загальноосвітня школа I-III ступенів (директор – Єресь Володимир Васильович). Педагогічний (19 осіб) і учнівський (80 осіб) колективи працюють над становлення гармонійно розвиненої особистості на принципах гуманізму, моралі, любові до Батьківщини. Людинознавча парадигма є основою навчально-виховного процесу, наповнює людськими вимірами процес викладання і процес учіння.

Клишківська загальноосвітня школа I-III ступенів (директор – Долиняк Віктор Олексійович). Інноваційна діяльність учителя – одна з актуальних проблем педагогічної науки і практики, над якою працює педагогічний колектив (24 особи). 262 вихованці представленого закладу освіти можуть (за бажанням) відвідувати факультативи з української мови і хімії; брати участь у роботі МАН за такими напрямками: філологія (українська мова, література); мистецтвознавство; екологія; трудове навчання.

Ковтуновська загальноосвітня школа I-III ступенів (директор – Ленок Лариса Олександрівна). Зусилля педагогічного колективу (16 осіб) спрямовані на розробку проблеми, спрямованої на підвищення якості навчально-виховного процесу шляхом розвитку індивідуальних здібностей учнів. Для учнів 10, 11-их класів пропонуються факультативні заняття зі столярної справи.

Коротченківська загальноосвітня школа I-III ступенів (директор – Фролова Любов Миколаївна) здійснює навчання і виховання 86-ти учнів на принципах гуманізму, моралі, любові до Батьківщини, які є основою педагогічної спадщини К.Д. Ушинського. Педагогічний колектив школи (14 осіб) на професійній основі забезпечує становлення гармонійно розвиненої особистості кожного учня.

Образжівська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. І. М. Кожедуба (директор – А.М. Гончаренко). Педагогічний колектив (18 осіб) спрямовує свої зусилля на удосконалення уроку в умовах диференційованого підходу до навчання.

Аналіз діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Шосткінського району Сумської області показав, що у найближчий період відбудеться реструктуризація загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів на користь загальноосвітніх навчальних закладів I, I-II ступенів. Розвиток початкової і основної шкіл (їх у районі налічується лише п'ять) здійснюється на основі:

реалізації ряду наукових принципів: плановість, об'єктивність, конкретність, поєднання особистісних і колективних інтересів; проєктивність функціонування системи, зворотній управлінський зв'язок; своєчасного вироблення і прийняття обґрунтованого (вольового чи колегіального) управлінського рішення;
уміння директорів шкіл визначити стратегічні напрями розвитку закладу освіти;
переорієнтації учасників навчально-виховного процесу на новий тип організаційної культури діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноосвітній навчальний заклад України на початок 2002/03 навчального року: Статистичний бюлетень. – К., 2003. – 60 с.
2. Законодавство України про освіту: Зб. законів за станом на 10 березня 2002 року. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 159 с.
3. Статистичний збірник: загальноосвітні, позашкільні, дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (2001 – 2002 рр.). – К.: ВВП Компас, 2003. – 107 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.04.2005 р.

Онищук Л.А. Проектная парадигма развития начальной и основной школ.

Статья посвящена разработке стратегических направлений развития общеобразовательного учебного заведения I-II степени, который в условиях внедрения профильного обучения станет основным центром культуры и образования в сельской местности.

Onyschuk L.A. The project paradigm of the elementary and basic schools development.

The article works out the strategic directions of developing comprehensive schools of the I and II grades. Due to specialized education, such schools are supposed to become the cultural and educational centres in the countryside.